

Prekaarit äidit palkkatyön reunoilla ja kotien kynnyksillä

Lilli Aini Rokkonen: *Prekaari äitiys. Kertomuksia palkkatyön reunamilta*. University of Eastern Finland, Joensuu 2020. 327 s.

Äitiyden maisemassa on aina ollut paljon epävarmuutta ja ennustamattomuutta, mutta nykyäitiyteen liittyy erityistä haurautta. Äitiyden kulttuuriset odotukset ovat yhä intensiivisempiä, ja samanaikaisesti yhteiskunnallisten instituutioiden haurastuminen ja hapertuminen nakertaa äitien elämän perustuksia. Tätä ilmiötä Lilli Aini Rokkonen väitöskirja *Prekaari äitiys* jäljittää, tekee näkyväksi ja teoretisoi. Väitös yhdistää äitiyden kulttuurisen teorian ja tutkimuksen uuden työn ja prekarisaation keskusteluihin. Näitä kahta tutkimuskenttää nivotaan yhteen äitiyden ja työn yhteiskuntapoliittisen tarkastelun kautta. Lähtökohtana on laaja prekarisaatioteesi eli käsitys prekarisaatiosta työelämää laajempaan ilmiönä, jossa työn murros kytkeytyy instituutioiden haurastumiseen ja riskien henkilökohtaistumiseen. Vaikka äitiyden prekaariudesta on kansainvälisessä tutkimuksessa kirjoitettu (esim. Wilson ja Yochim 2017), äitiyden tuominen nimenomaan post-operaistiseen prekarisaatiokeskusteluun on tutkimuksellisesti uutta ja omiaan laajentamaan ja monipuolistamaan välillä jo hyvinkin tuttuja uria kulkevaa keskustelua työn murroksesta.

Nykyäitiyden kulttuurinen ja yhteiskunnallinen tutkimus on keskittynyt pohtimaan äitiyden vaatimuksia, ihanteita ja käytäntöjä, jotka useimmiten ymmärretään äitiyden *intensivoitumisen* käsitteen kautta. Intensivoitumisella vii-

tataan paitsi erilaisiin läsnäolon ja omistautumisen merkitystä korostaviin ideologioihin (kuten kiintymysvanhemmuuteen) myös yleisemmin yhteiskunnassa hyväksytyyn ajatukseen äidin ja lapsen suhteesta lapsen tulevaisuutta vahvasti määrittävänä tekijänä. Äidin omistautumisen ja valintojen – etenkin pikkulapsivaiheessa – nähdään vaikuttavan lapsen koko tulevaisuuteen. Tähän angloamerikkalaiseen keskusteluun Rokkonen tuo näkökulman äitiyden kulttuurisesti jähmeästä sisuksesta, jossa perinteiset äitiyden ymmärtämisen tavat yhä viipyilevät. Näin ollen esimerkiksi suomalaiselle kulttuurille tyypillinen ajatus äitien työteliäisyydestä ja vastuunkannosta yhdistyy uudempiin intensiivisen hoivaamisen ihanteisiin, jolloin äitiyden taakka kasvaa.

Rokkonen on syvähaastatellut 13 palkkatyön reunamilla liikkuvaa pienten lasten äitiä ja analysoi haastatteluja narratiivisella otteella, eli kerrottuna äitiydestä, työstä ja arjen neuvotteluista. Tutkimusasetelmassa äitien prekaarius siis määritetty lähtökohtaisesti suhteena työhön ja työelämään, mutta haastateltavien kerronnan kautta se laajenee tarkoittamaan myös elämän yleistä epävarmuutta ja ennustamattomuutta sekä niihin liittyviä tunnesävyjä ja kokemuksen rakenteita. Haastateltujen äitien työmarkkina-asetat ovat monella tavalla hauraita ja epävarmoja. Luovan työn tekijät eli tutkijat ja taiteilijat kertovat uuden työn yrittäjämäisyydestä, kun taas hoitajien ja sosiaalialan työntekijöiden kerrontaa sävyttää teknologisoitumisen ja tehostumisen tuoma kiire ja voimattomuus. Opiskelu lasten ollessa pieniä

näyttäytyy houkuttelevana vaihtoehtona, etenkin jos opiskelun kautta aukeaa työpaikkoja hoi-va-alalta. Rokkonen nimeää realistiseksi optimis- miksi äitien suuntautumisen varmana työllistäj-änä pidetylle alalle. Julmaa optimismia löytyy sen sijaan korkeakoulutettujen äitien kertomuksista, joissa akateemiset opinnot eivät ole johtaneet helppoon työllistymiseen. Opiskelua laajempaa ilmionä Rokkonen tunnistaa äitien kerronnasta jatkuvan itsensä kehittämisen eetoksen, joka laa- jenee koskemaan paitsi työtä myös äitiyttä. Sa- moin uuden työn narratiiveille tyyppillinen yksilö- listymisen eetos sävyttää haasteltavien kerrontaa.

Moni Rokkosen haasteltavista on kokenut ta- loudellista niukkuutta, jonka välittömänä syynä on huono työmarkkinatilanne, mutta jonka juu- risyyt ulottuvat suomalaisen perhepolitiikkaan ja taluskriisien varjolla tehtyihin leikkauksiin. Samalla taloudellinen niukkuus kytkeytyy suku- puolittuneisiin valtasuhteisiin: perheen sisälläkin toinen saattaa olla hyvin toimeentuleva, kun toi- nen sinnittelee köyhyysrajalla. Erityisen tiukoilla ovat yksin lapsistaan huolehtivat äidit sellaisissa tilanteissa, joissa lapsen isä ei osallistu taloudel- lisiin kuluihin. Epävarma taloudellinen tilanne vaatii äideiltä tunnettyötä: on luotettava omaan kykyyn selviytyä pienellä rahalla, ja samalla us- kottava valoisampaan tulevaisuuteen.

Prekaari äitiys käsittelee myös liikkumisen ja jäämisen tematiikkaa, jossa perheeseen liittyvät siteet tekevät uuden työn vaatimasta liikkuvuu- desta monille vaikeaa. Liikkuvuudesta kirjoitta- essaan Rokkonen muistuttaa, että haasteltavi- en elämäntarinat ovat hyvin erilaisia. Itäseen maakuntaan jääminen tai palaaminen voi tar- koittaa toiselle turvasatamaa ja toiselle työttö- myyttä tai yksinäisyyttä. Siksi ”analyyttisten yh- täläisyysviivojen vetäminen” eri kertojien välille ei tee aineistolle oikeutta. Siinä missä prekaarin työelämän kertomukset ovat monivivahteisia ja valottavat monenlaisia tilanteita ja tapoja tehdä elämästä elettävää, ne tosiaan aiheuttavat myös tutkimuksellisen haasteen silloin, jos niiden pe- rusteella tulisi sanoa jotakin yleistävää tai edes kokoavaa äitien kokemuksista työelämässä. Näin ollen analyysi rönsyilee työtä käsittelevissä alalu- vuissa moniin kiinnostaviin suuntiin, mutta yhte-

näistä kuvaa ei ole lukijana helppo muodostaa.

Lukijan vaikeudet voinee tulkita myös niin, että kokemuksellisuutta ja prekaaria arkea pai- nottava tutkimus ei tavoittelekaan samalla taval- la yleisiä väitteitä kuin on ollut tapana odottaa. Myöskään äitiyden tutkiminen kerronnallisuus- den avulla ei ole helppoa, sillä äitiys puolestaan on kulttuurisesti ylimääräytyntä ja erilaisilla ihanteilla ja valmiilla kertomuksilla kyllästet- tyä. Äitiydestä on vaikea puhua näiden vakiintu- neiden kertomusten yli tai ohi – puhe solahtaa aina joko johonkin olemassa olevaan kertomisen tapaan, tai määrittänyt sen vastakertomukseksi. Näin on myös Rokkosen tutkimuksessa. Analyysi on kuitenkin niin vivahteikasta ja hienovaraista (sekä haastateltavia kunnioittavaa), että vakiintu- neet kertomisen tavat saavat uusia sävyjä ja sisäl- töä. Näin tutkimus lunastaa tavoitteensa moni- naistaa ja syventää äitiyden kerrontaa.

Tutkimuksessa identifioituja äitiyden kerron- nan tapoja määrittää siirtymä vahvasta naiseu- desta ja naiselättäjäydestä kohti postmodernia, postfeminististä supernaiseutta, jossa työn ja per- heen yhteensovittamisen ongelmat ratkeavat yksilöllisin keinoin. Samalla Rokkonen kuitenkin löytää aineistostaan myös äitien kaipuun olla heikko ja jättäytyä muiden kannettavaksi. Joille- kin haastateltaville kotiäitiys tarjoaa lepotauon työn ja perheen yhteensovittamisen vaatimuksil- ta, ja ”passiivisen kotiäidin haavekuva” saa mer- kityksen nimenomaan suhteessa ihanneäitiin, jonka pitää (haastateltavaa lainaten) ”koko maa- ilma kantaa” niin työssä kuin kotonakin. Rokko- sen huomio äitien rakenteellisesta väsymisestä ja kotiäidistä *feministisenä toisena* on osuva. Se kutsuu pohtimaan, millainen feministinen poli- tiikka tunnistaisi tämän väsymisen, ehkä jopa ottaisi sen lähtökohdakseen. Kotiäitiys on tässä tutkimuksessa saranakohta, näennäisen yksilöl- lisen valinnan paikka, josta käsin avautuu koti- rouvafantasian lisäksi muunkinlaisia maisemia prekaariuteen. Rokkosen mukaan prekaarit äidit ovat ikään kuin kodin kynnyksellä, jossa he joutu- vat jatkuvasti pohtimaan epävarman ja epätyyppi- lisen työn mielekkyyttä verrattuna kotiin jäämi- seen. Perinteisten yhteiskunnallisten instituutioi- den huokoistuminen tarkoittaa monien kohdalla

konkreettisesti sitä, että lasten päivähoito saattaa olla mahdoton järjestää niin että arki sujuisi. Varhaiskasvatusjärjestelmä ei tai vu epätyypillisten töiden ja työaikaisten rytmittämään arkeen. Erityisen kiinnostava on Rokkosen havainto siitä, kuinka tällainen kasvatusinstituutioiden huokoisuus saattaa toisaalta voimistaa perheen ja suvun siteitä (kaikkine ristiriitoineen) ja tuoda isovanhemmat merkittävään rooliin perheiden arjessa.

Rokkonen esittää äitiyden olevan jo lähtökohdaisesti prekaaria, koska uuden ihmisen syntyminen ja kasvaminen on haurasta. Tutkimuksessa ei kuitenkaan kovin paljoa suorasanaisesti pohdita, millä tavalla tämä elämän pohjimmainen hauraus oikeastaan sävyttää äitiyttä, ja miten se suhteutuu prekaariuteen sellaisena kuin post-operaistinen keskustelu sitä teoretisoi. Onko niin, että yhteiskunnan instituutiot ovat aiemmin kannatelleet – tai ainakin pyrkinet kannattelemaan – tätä äitiyden ja uuden elämän perimmäistä haurautta erilaisin tavoin, jolloin instituutioiden (työn lisäksi esimerkiksi neuvolajärjestelmän ja kasvatusinstituutioiden) muutokset ovat jättäneet äidit yhä enemmän oman itsensä varaan, ”kantamaan koko maailmaa”? Tutkimuksen rakenteenkin kautta prekaariuus tuntuu paikantuvan ensisijaisesti työelämän piiriin, jolloin kysymys muiden yhteiskunnan instituutioiden merkityksestä tulee esille lähinnä vain kunnallisen päivähoiton ja epätyypillisen työn yhteensopimattomuutena.

Elämän haurauden vastapainona äitiyteen sisältyy myös paljon vahvoja, kiinnipitäviä siteitä. Näistä Rokkosen tutkimus nostaa esiin edellä mainitut isovanhemmat, erityisesti äitien omat äidit. Haasteltavien suhde omiin äiteihinsä on ristiriitainen, mutta isoäitien antama apu on arjessa tärkeää. Omien havaintojeni mukaan perhepoliittisessa keskustelussa tällaiset arjen siteet ovat usein täysin näkymättömiä, vaikka niiden merkitys perheissä on suuri. Esimerkiksi kotihoidontukea saatetaan käyttää niin, että isovanhemmat hoitavat lapsia vanhempien käydessä töissä. Konkreettisesti tuki kuitenkin maksetaan äidin tilille, jolloin isovanhempien rooli haurastuneen arjen paikkaajina jää tilastoissa ja politiikassa katveeseen.

Rokkonen analysoi haastattelujen kerronnan kautta myös esimerkiksi äitien yksinäisyyttä ja

parisuhteiden sukupuolittunutta työnjakoa. Tutkimuksen luettuani jäin vielä miettimään, millainen tämän tutkimuksen valossa on prekaarin äitiyden keskiössä oleva side, suhde lapsiin. Tätä suhdetta tutkimuksessa pohditaan selkeimmin haastavaa äitiyttä kuvaavassa alaluvussa. Haastava äitiys vie aikaa ja kantaa monia kulttuurisia paineita ja ihanteita. Äitien ja lasten välinen suhde voi muodostua haastavaksi, jos lapsi ei soihda kasvatusihanteiden tai muiden odotusten muodostamaan normiin. Tällöin äidit jäävät helposti myös yksin, ja huoli lapsen hyvinvoinnista vie heidän aikaansa ja jaksamistaan. Myös erillään asuminen omasta lapsesta näyttäytyy Rokkosen haastattelussa kipeänä katkokseksi äidin ja lapsen suhteessa, haastateltavaa lainaten pois annettuna äitiytenä. Näissä tilanteissa äidin ja lapsen suhteen perimmäinen hauraus yhdistyy elämäntilanteiden prekaariuteen ja tukiverkkojen huokoisuuteen. Samalla suhde lapseen on kuitenkin myös kiinnipitävä voima: kasvatukseen liittyvät haasteet sitovat äidin voimakkaasti lapsesta huolehtimiseen, ja pois annettu äitiys kutsuu taistelemaan lapsesta. Joidenkin haastateltavien kohdalla puolestaan myönteinen suhde omaan lapseen on se, mikä pitää liikkeessä silloin kun elämäntilanne on muutoin kestämaton. Tätä voi tuki tulkita vahvan äitiyden mallitarinoiden kautta, kuten Rokkonen tekee. Ehkä äitien ja lasten suhteessa – sellaisena kuin haastateltavat siitä kertovat – on kuitenkin myös sellaista kiinnipitävää voimaa, joka ulottuu kulttuurisia ihanteita ja mallitarinoita syvemmälle?

Prekaari äitiys on hienovarainen tutkielma äitiydestä ja elämisen epävarmuudesta 2020-luvun Suomessa. Sen vahvuus on yhteiskuntapoliittisen analyysin ja kerronnallisuuden yhdistäminen, jolloin äitien kertomusten vivahteikkuus ja niiden kautta rakentuvat monet äänet ankuroituvat suomalaisen yhteiskunnan rakenteisiin – ja rakenteiden haurastumiseen. Samalla *Prekaari äitiys* osoittaa, että äitiys – jota feministisessäkin tutkimuksessa on toisinaan aiheena kartettu – on yhteiskuntatutkimuksessa edelleen relevantti tutkimusaihe, jonka kautta avautuu näkymiä niin arjen muotoutumiseen kuin instituutioiden merkitykseenkin. ■